

Kinh nghiệm viết văn của tôi

(Nhận định của Bình-nguyên Lộc)

Về sáng tác

Tôi có những lối giải trí kỳ cục lắm. Đôi khi tôi ra ngoại ô xa để thăm một ông thợ mộc người cùng làng. Sau khi chào hỏi nhau, mừng nhau thì hai người chẳng ai nói vời ai gì hết. Không biết ông ấy nghĩ gì chớ tôi thì tôi có niềm vui riêng. Tôi nhìn lại lòng tôi, qua ông thợ đó.

Ông thợ chuyên đóng hòm đựng người (cái săng) cho một trại săng ngoại ô tức nơi mà khách hàng còn dùng săng theo xưa tức ván săng rất dày, dày đến bốn phân tây. Ván thì do một trại cưa kế cận cung cấp cho, nhưng trại cưa ta lại cung cấp ván kỳ lạ lắm. Những ván hẹp bề ngang như là ván hai tấc tây, ba tấc tây, bốn tấc tây, thì họ soạn đúng cỡ hẳn hoi cho khách hàng, còn ván quá rộng, cỡ tám tấc sắp lên thì họ chỉ dọn đúng ở hai chiều thôi: đúng ở bề dài và ở bề dày, còn chiều thứ ba thì họ chẳng thèm biết tới.

Để chúng tôi nói rõ tại sao mà như vậy. Thị trường ngày nay tiêu thụ quá nhiều nên cây hiếm lên. Ván rộng trên tám tấc không dồi dào lắm, và ít có người dùng, trừ những trại săng, đóng săng theo thời xưa, chế tạo một chiếc săng quá lớn. Vậy có cây rồi, một thân cây dài chín thước chẳng hạn, thì họ dần ra thành năm khúc, mỗi khúc một thước tám bề dài, rồi cho thợ cưa xẻ ra thành hai mươi tám ván mỗi tấm dày bốn phân. Cái bề rộng thì họ cứ để vậy, không săn sóc tới, dành quyền chế biến cho thợ mộc, vì thợ mộc đóng săng theo lối xưa, dùng gỗ cũng hơi kỳ, không phải cứ là sáu tấc rộng hay tám tấc: trong một chiếc săng, họ dùng hai ba cỡ khác nhau.

Ông thợ mộc bạn của tôi phải để cái biên ván không được săn sóc đó, mà ông ta để theo một kỹ thuật cũng khá lạ lùng. Ông ta cho một nhát rìu vào gỗ, rồi bỏ đó, bước tới nửa bước, cho thêm một nhát khác, mãi cho đến lúc ông ta bước tới đầu tấm ván thì ông ta mới dùng rìu mà róc như ta róc mía. Tôi chẳng biết tại sao mà ông ta làm như vậy, hỏi ông ta thì ông ta cũng giải thích chẳng được. Mà ông ta đã hành nghề từ ba mươi năm nay rồi, tức đã giàu kinh nghiệm. Tôi tự tìm hiểu thì mới biết đầu là đầu. Để gỗ theo lối đó, tức là cưa theo cái kỹ thuật của thời mà nhân loại chưa biết cái cưa. Đáng lý thì phải cưa chớ, nhưng ông ta trót làm thợ chuyên môn nên không biết cưa. Vậy ông ta để, để róc thì đường gỗ bị để sẽ đi ngay, tương đối ngay như đường cưa, chớ để cho xong một nơi rồi mới để nơi khác thì bìu ván sẽ lồi lõm. Tôi thuộc hạng thợ không biết cắt nghĩa, y như người bạn của tôi. Tôi biết viết văn thì phải làm sao, nhưng bảo tôi phân tích kỹ thuật thì tôi làm chẳng được.

Hình như lý thuyết gia và văn nghệ sĩ là hai thứ người khác nhau: một đằng biết nói, nhưng chưa chắc làm được. Một đằng biết làm nhưng không biết trình bày cách thức làm. Tôi còn nhớ thuở tôi còn theo học trung học thì bên Pháp có một lý thuyết gia tên là Antoine Albalat (không bảo đảm viết đúng tên ông này vì đã lâu năm quá rồi). Ông A. Albalat rất nổi danh vì ông chỉ thiên hạ cách viết văn thế nào cho hay, mà chỉ rất đúng, vì luôn luôn, sau một tiểu ri, ông có trình bày một thí dụ cụ thể, trích ở các

tác giả danh tiếng. Anh học sinh trung học nào của thời ấy mà mê văn đều có đọc sách của ông này. Sau mười năm nổi tiếng, ông ta rao sẽ cho ra một tiểu thuyết dài. Cả nước Pháp và các thuộc địa Pháp đều hồi hộp mong đợi, vì định ninh rằng văn của ông ta nhứt định là phải hay, vì ông ta thạo thật sự tất cả các cách thức để làm văn hay. Tác phẩm được báo trước ra đời rồi thì cả nước Pháp phì cười. Ông ta đã áp dụng đúng những tiểu ri do ông ta trình bày, nhưng văn của ông ta thì hoá ra cái gì ấy.

Thế nên tôi không dám viết tiểu ri văn nghệ. Nay tạp chí Thời Tập yêu cầu tôi trao kinh nghiệm viết văn lại cho các bạn trẻ thì tôi rất bối rối, một là vì tôi không biết nói ra, như ông thợ mộc bạn của tôi, hai là kẻ làm, nói không làm sao mà hay cho bằng lý thuyết gia. Mỗi người một công việc, dẫm chân lên nhau như ông A. Albat thì e sẽ hỏng cả đi chẳng ? Tuy nhiên tôi vẫn nhận viết, thử xem sao, viết một lần mà không đúng thì thôi, không hề gây hại cho ai hết.

KINH NGHIỆM THỨ NHỨT

Không thành nhà văn thì không có sao cả, chẳng hại cho ta, mà cũng chẳng hại cho đời. Làm một công chức liêm cần, cũng tốt như là một nhà văn. Tôi thấy vài bạn trẻ tuyệt vọng và đau khổ quá khi họ không thành công.

KINH NGHIỆM THỨ NHÌ

Viết văn là một việc có thể học được cho thành công nếu có người điều dắt đúng mức, và nếu mình chịu nghe người đó. Dĩ nhiên không kể những người tự tạo. Những người này thì chẳng cần ông thầy nào hết.

KINH NGHIỆM THỨ BA

Viết văn thành công cũng không trở thành nhà văn được, nếu ta chẳng có gì để nói ra. Có gạch, có xi-măng, có ngói, nhưng thiếu ông kiến trúc sư thì xây cất sao được.

Vào thời tôi còn làm báo, tôi kinh ngạc lắm mà thấy nhiều bài lai cáo hay không chỗ chê. Hiện tôi có một tập thơ, cất ở các báo, để dành ngâm chơi, mà không có nhà thơ nào được tôi cất bài, mà làm được bài thứ nhì cả. Về truyện ngắn cũng thế, họ viết quá hay, nhưng viết được có một bài rồi tịt ngòi hai mươi năm, thế thì làm sao mà thành nhà văn, nhà thơ được ? Vậy phải có cái gì để nói ra rồi thì mới nên tập viết văn, và phải có cho thật nhiều, bởi một đời văn cũng hơi dài, hai ba mươi năm là thường, mà phải viết đều đều, không đều như người chuyên nghiệp thì cũng phải đều tương đối, vài năm có một tác phẩm, hai mươi năm có lối mười tác phẩm, chớ còn ông Saint Thomas d'Aquin không tái sanh để thốt ra câu: "Tôi sợ kẻ chỉ viết một quyển sách". Chỉ có ông thánh đó mới sợ như vậy thôi, người khác không sợ đâu.

KINH NGHIỆM THỨ TƯ

Phải đọc tương đối hết các tác phẩm nổi danh trong nước và ngoài nước thì mới xong. Một người bạn trẻ đã hỏi han tôi về cách viết văn, tôi chỉ cho anh ấy đọc vài tác phẩm Việt, vì anh ấy không biết ngoại ngữ. Ba tháng sau anh ấy trở lại, tôi hỏi thăm tin tức về việc đọc sách, thì anh ấy không thèm đọc gì cả. Nên biết điều này là trên đời có những thiên tài, tự nhiên mà họ giỏi, không cần phải nỗ lực. Anh bạn đã hỏi han tôi, chắc không phải là thiên tài. Nếu anh ấy là thiên tài thì anh ấy đã chẳng thèm tìm tôi để hỏi. Vậy thì anh ấy phải nỗ lực. Nhưng mà nỗ lực tới mức nào kia chớ. Quyển sách mà tôi khuyên anh ấy đọc là quyển *Nằm Vạ* của Bùi Hiến. Bùi Hiến đã tiến tới hai thước bề cao mà anh ấy không hay biết, anh ấy chỉ nỗ lực có một thước tám, mà sau Bùi Hiến đến 40 năm thì anh ấy sẽ đi tới đâu? Đọc sách không phải để có người ta mà để biết người ta đã tiến đến đâu hầu mình vượt theo họ, và nhất là vượt họ, nếu được. Vào năm nay (1974) mà viết hay bằng một nhà văn của năm 1935 thì hoá ra văn càng năm càng lùi hay sao? Từ vài năm nay, sách nước ngoài được dịch tương đối nhiều. Đó là cái lợi thế mà những bạn trẻ của ba năm về trước không có được. Họ muốn tiến bằng các nhà văn Pháp chẳng hạn, nhưng họ không có cách biết Pháp đã tiến đến đâu. Nay thì có thể biết được các nước một cách tương đối. Vì nhiều bản dịch được làm vội vàng tùy theo nhuận bút nên tôi chỉ nói là tương đối thôi, thì con đường dễ đi hơn trước nhiều. Nhưng các nhà văn Việt thì nhứt định là các bạn phải đọc hết, không đỡ thừa tại thiếu bản dịch được.

KINH NGHIỆM THỨ NĂM

Đa số các nhà văn mới ra nghề, thích viết tiểu thuyết. Sở thích đó, trung lập, không đúng, cũng chẳng sai. Văn có nhiều loại, ai thích loại nào thì viết loại ấy, không nói vào đâu được. Nhưng bạn trẻ cần nên biết điều này là có thể bịa câu chuyện được, còn chi tiết thì không. Tả nỗi sợ hãi của một người bám vào một gốc cây khi rơi đến lưng chừng vực thẳm. Cái đó thì không sao mà bịa được, trừ phi mình đã kinh sợ, vào trường hợp khác cũng được, nhưng chính mình đã có kinh sợ tột độ trong đời mình thì tả mới nghe được. Chỉ là nghe được mà thôi, còn nghe có thật hay, hay chẳng, là một chuyện khác nữa. Vậy có bịa chuyện thì nên tưởng tượng trước về những lớp lang của cốt truyện, để xem nhân vật của mình có phải đi qua những cảnh đời mà chính mình không có sống lần nào. Nếu thế thì nên xoay làm sao cho nhân vật sẽ không trải qua những cảnh ấy. Xoay không được thì bỏ cả câu chuyện là hơn.

Như vậy thì chính trong sự bịa phải có sự thật phần nào và nếu xét cho chặt chẽ thì chẳng có thể bịa được gì hết. Tất cả những cảnh đời trong đó phải có thật, tác giả chỉ cần thay đổi một chút xíu thôi là cho hai đứa nó lẩy nhau hay xa nhau vĩnh viễn. Bịa ra một câu chuyện khó lắm, khó hơn cả viết ra câu chuyện ấy nữa, thì tốt hơn là đừng bịa cho một trí, lại còn vấp phải những đoạn viết không trôi vì ta chưa sống qua những đoạn ấy lần nào để biết cảm nghĩ của nhân vật ra sao.

Vậy, không có sống thì viết tiểu thuyết ắt không thành công, sống ở đây không có nghĩa là sống thẳng, mà có thể tạm sống qua trung gian. Nếu ta thuộc nam phái mà

viết tiểu thuyết tự thuật cho một nhân vật nữ thì ta đâu còn sống thẳng nữa mà phải nghe bà cô nào đó kể lại. Sống như thế cũng tạm được, vẫn hơn là bịa về đời sống của một người nữ phái mà cái đời sống đó thì chính ta chưa sống lần nào.

Về câu chuyện thì nhiều bạn trẻ lại hiểu lầm ở chỗ này: các bạn nghe lời một số nhà phê bình, các ông ấy cho rằng tiểu thuyết có cốt truyện hay thì hoàn toàn vô giá trị. Tại sao lại thế? Cốt truyện chỉ là chuyện phụ thuộc thì cốt truyện hay, hay dở nào có ảnh hưởng đến tác phẩm được. Nếu tác phẩm hay về các mặt khác thì cốt truyện rui ro mà hấp dẫn thì có hại gì cho ai kia chứ, chẳng những không hại, còn có lợi là nó giúp người đọc đỡ nhức đầu.

Vậy chẳng nên bận tâm lắm về cốt truyện. Cốt truyện hấp dẫn chẳng bao giờ hạ giá tác phẩm được, và cốt truyện khô khan không bao giờ tăng giá của tác phẩm được. Người ta xét tiểu thuyết về mặt khác mà bất kể đến cốt truyện. Các bạn chớ nghe lời những cuộc phê bình kỳ lạ như thế rồi bỏ một cốt truyện mà trong đó cảnh đời nào các bạn cũng có sống qua, như vậy thì quá uổng, vì các bạn có thể thành công, nhờ đã sống qua.

Vài nhà phê bình lại còn cho rằng tiểu thuyết nào mà cái bìa in hình xanh xanh đỏ đỏ là hoàn toàn vô giá trị. Ý kiến này cũng lạ lùng không kém ý kiến về cốt truyện. Xanh xanh, đỏ đỏ là tại nhà xuất bản họ làm thế, chớ nào phải tại người viết và họ chỉ làm thế khi tác phẩm được viết xong từ lâu thì làm sao mà màu sắc lại ảnh hưởng đến giá trị của tác phẩm được.

Vậy các bạn cứ viết, săn sóc đến những cái khác, cốt truyện hay chẳng làm cho các bạn bất tài được đâu, mặc dầu các bạn sẽ bị một vài nhà phê bình chê vì cốt truyện hay và cốt truyện dở cũng hoàn toàn vô can đối với tác phẩm của bạn. Những thứ khác mới là việc chánh.

KINH NGHIỆM THỨ SÁU

Tìm hứng hình như là nỗi băn khoăn lớn của nhiều bạn. Tôi thấy rằng có hai ngộ nhận trong việc tìm hứng. Một phái cho rằng hứng tự nhiên mà đến, không thể tìm được. Phái khác thì quả quyết hễ tìm thì hứng phải được gặp. Con người của tôi, không có như vậy bao giờ. Tôi tìm mà không bao giờ gặp. Và tôi để vậy thì hứng lại không bao giờ đến. Tôi khác thiên hạ chẳng? Nhưng xét ra thì không khác. Tôi e rằng hai ý kiến trên đây là nhận định sai lầm chẳng?

Như tôi đã nói ra trên kia là những gì mà ta viết đều phải có sẵn trong lòng ta. Nếu nó vắng mặt nơi lòng ta thì ta làm thế nào để tìm nó được? Vậy tìm hứng chỉ vô ích thôi. Hứng cũng chẳng bao giờ mà tới hết. Ta bù đầu với sự sống thì có cái gì tới được, trừ giá gạo, giá xăng, giá thuốc men.

Tôi thấy rằng những cái đó có sẵn đó chỉ tới khi nào nó gặp khí hậu hợp cho sự xuất hiện của nó. Khí hậu đó không phải là sự nằm đó, nỗ lực tìm tòi, hoặc dùng chất kích thích, mong hão rằng nó sẽ đến.

Vậy việc cần thiết là tạo khí hậu. Các bạn rút ra đĩa một vài chục giọt mật thì ruồi sẽ đánh hơi mà đến. Đó là các bạn tạo khí hậu cho húng tới với các bạn. Tìm ruồi khó lắm. Ruồi tự nhiên mà bay tới thì cũng không thường xảy ra.

Cái khí hậu ấy thì thật ra là có hàng trăm, mỗi khí hậu gọi một húng khác nhau nhưng khí hậu nào cũng gọi húng cả. Vậy cốt là tìm khí hậu chớ không nghĩa là tìm húng. Vào mùa nóng bức này thì trong buổi xế bạn chạy lên quán Cây Dừa ngồi chơi một vài tiếng đồng hồ là sẽ có húng ngay, chớ ngồi quán rượu trong thành phố thì húng chẳng thèm tới đâu. Nhưng gió mát ở đó, những cảnh, những người, những vật quanh đó, chỉ gọi húng bạn có vài lần. Thế là phải thay đổi khí hậu, không nên lạm dụng nơi nào hết, vì nơi ấy sẽ hoá ra căn nhà của bạn; tức nó không còn đem húng lại nữa, sau vài lần, vì bạn đã quá quen mặt với khí hậu ấy rồi.

Quán Cây Dừa, hay nói tổng quát là một khí hậu mới, sẽ gọi húng như sao? Có thể nó nhắc nhở bạn một cuộc đi húng mát tay đôi năm nào, và nhất là nhắc nhở câu chuyện về sau đó mà bạn phải đi lên trên ấy một mình, còn người bạn đường của bạn thì đi với người khác, cũng cứ là lên đó. Thế là bạn được một đề tài tiểu thuyết rồi.

Cạnh cái bàn mà bạn ngồi chơi là một nếp nhà lá mà chủ nhà là một đôi vợ chồng chuyên mò cua bắt ốc, luôn luôn thân thì bị bùn bao bọc từ chơn đến ngực. Đó lại là một đề tài nữa. Tóm lại quả ta phải tìm húng, nhưng không thể tìm bằng sự nỗ lực mà tìm nhờ khí hậu. Húng không bao giờ tự nhiên mà đến đâu, mong đợi nó chỉ hoài công vô ích thôi.

Khí hậu phải được thay đổi hoài hoài. Nhưng quanh ta không có bao nhiêu khí hậu chẳng? Không, có nhiều lắm, nếu ta chẳng chê cái này cái nọ. Chiều chúa nhứt vào một bệnh viện, tặng quà bánh vài con bệnh nghèo mà không người thân chăm nom là ta có thể gặp một đề tài không phải luôn luôn gặp, nhưng có thể gặp. Các bạn có xách xe honda, bắt đầu từ Cầu Kho chạy tuốt vào Gia Định rồi trở về thì khó lòng mà gặp húng lắm, vì cái lộ trình đó quá quen thuộc, chẳng khác bao nhiêu lộ trình từ nhà bạn đến sở làm của bạn thì đâu có phải là khí hậu.

Bạn có đi đường vòng đai mới, qua vùng cư xá Thanh Đa chưa? Nếu chưa thì đi một chuyến. Bạn sẽ kinh ngạc lắm mà thấy con đường đưa lên Bình Dương mấy năm trước đây cũng có vẻ khá rộng, ngày nay nó bị con xa lộ Đại Hàn, gập nó tại chợ Bình Phước, làm cho nó chỉ còn nhỏ bằng bàn tay thôi. Bạn đừng nên dùng xa lộ để tiếp tục con đường mà cứ tiến sâu vào con đường cũ của năm nào. Bạn sẽ nghe một cảm giác kỳ kỳ của cuộc bể dâu, và sẽ được một đề tài. Hiện tôi đang viết một tiểu thuyết đăng báo mà câu chuyện xảy ra tại Bình Dương, cũng chỉ nhờ đã tiến sâu vào con đường bị bỏ hoang ấy mà năm xưa tôi thường dùng. Câu chuyện cũng là câu chuyện năm xưa mà tôi đã quên mất. Chỉ cần một cuộc phiêu lưu loại bỏ túi như vậy là nhớ ra một chuyện có thể biến thành tiểu thuyết mà mình đã quên khai thác, vì lúc mình sống câu chuyện thì mình đâu có viết văn.

Tôi có một người bạn thỉnh thoảng lên cơn điên một lần. Không nặng lắm, đi nhà thương nửa tháng là khỏi, nhưng phiền lắm là bệnh thường tái phát. Lần đó tôi bàn

với một người bạn khác, nhà thương trị không khỏi hẳn có lẽ vì nhà thương tìm không ra nguyên nhân thật chẳng? Vậy ta tìm thử xem sao. Và hai đứa bắt đầu làm thầy thuốc nháy dù. Một tiếng đồng hồ sau, hai đứa đều đồng ý rằng anh bạn mắc bệnh vì thiếu sinh lý. Thế nên chẳng thèm nghĩ đến chuyện sáng hôm sau đưa anh bạn đi nhà thương mà liền ngay khi đó, đưa anh bạn vào Arc-En-Ciel và gọi vũ nữ tới thật đông nơi bàn chúng tôi. Anh bạn đã nổi cơn từ ban chiều và đang hăng tiết vịt, anh bạn bắt vũ nữ làm tình làm tội, vui trò quá, và hôm sau tôi viết được ngay tiểu thuyết Lữ Đoàn Mông Đen, dĩ nhiên viết được là nhờ những cái biết trước đó mà mình không định khai thác. Nhưng cuộc vui do người bạn lên cơn làm huyền não vũ trường đã gọi hứng mình rất mạnh, khác với nếu đó chỉ là vào thường với một người bạn bình thường, tức đêm ấy, tôi đã gặp khí hậu lạ.

Tôi kém tiểu ri và xin báo trước rằng không bắt buộc ai nghe theo. Tại nhà báo bắt viết thì tôi viết, và viết theo chủ quan. Bạn nào thực thi vài kinh nghiệm vặt trên đây mà không thành công thì nên kể như là tôi nói sai, và bỏ qua đi cho.

Tạp chí *Thời Tập*. Số 12, ngày 10.10.1974